

TÜRK KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA AĞRI İLİ ALKARISI İNANMALARI

Akif ARSLAN*
Şahin ÇELİKKAYA**
Abdulhan TAŞBAŞI***

Öz: Alkarısı inanmaları Türklerin yaşadığı geniş coğrafyalarda yaygın bir şekilde görülmektedir. Özellikle yeni doğum yapmış lohusa kadınlara ve atlara musallat olduğuna inanılan, yaygın inanışa göre lohusa kadınların ve yeni doğmuş çocukların ciğerleriyle beslenen, onların korkmasına, çeşitli psikolojik rahatsızlıklar yaşamalarına, hatta zaman zaman ölmelerine neden olduğuna inanılan bu kötü kadın, bir tür cin olarak halk arasında kabul görmüştür. Anadolu halk inanmaları arasında yaygın olarak devam eden bu tür inanmaların Ağrı'da da yoğun olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Anadolu insanının inanç noktasında daha bakir ve kültür korunumunun diğer coğrafyalara göre daha fazla sağlanmış olması, bu tür inanmaların bozulmadan Ağrı'da da günümüze kadar varlığını devam ettirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bütün bilimsel ve teknolojik gelişmelere rağmen bu inanç çerçevesinde oluşan geleneksel uygulamaların Ağrı ilinde varlığını çeşitli adlandırmalarla devam ettirdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alkarısı, inanç, doğum, cin, doğum sonrası

* Doç. Dr.; Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

** Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans öğrencisi.

*** Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans öğrencisi.

THE BELIEFS OF 'ALKARISI' IN AGRİ

Akif ARSLAN*
Şahin ÇELİKKAYA**
Abdulhan TAŞBAŞI***

Abstract

The beliefs of 'alkarısı' are commonly seen among the wide geographies where Turks live. Alkarısı is a woman who is especially believed to pick on both the woman who has newly given birth and on the horses. This woman, according to the common belief, who feeds on the livers of puerperal women and on those of their newborn babies, causing them to get frightened and experience psychological problems and even sometimes causing them to pass away, is agreed upon being a genie. It could be said that the myth itself takes its basis from 'Al' soul in Shamanism. Still being among common beliefs of Anatolian people, alkarısı beliefs continue to be exist in Agri district and its surroundings. The conservative characteristics of Anatolian people and conserved cultural being of Anatolia have played a significant role in giving opportunity to these sort of beliefs to exist in Agri as well. It can obviously be seen that In spite of all scientific and technological developments the traditional performances of these beliefs preserve their existance under several different names.

Key words : Alkarısı, belief, birth, genie, after birth

Giriş

Türk milletinin sözlü geleneğinde insanların hayatını derinden etkileyen, diğer bazı inançlarla yakından bağlantılı, doğaüstü nitelikler taşıyan, gizli bazı güçlere sahip oldukları kabul edilen, ancak mahiyetleri pek bilinmeyen varlıklarla ilgili pek çok ürün vardır. Bu ürünler bilimsel gelişmelere rağmen özellikle Anadolu coğrafyasında geçerliliğini korumaktadır. Günümüze kadar geçerliliğini koruyan halk ürünlerinden biri de alkarısı inanmalarıdır. Ülkemizin çok farklı bölgesinde bu inanmayla karşılaşılmaktadır. Albastı, doğumdan sonraki ilk kırk gün lohusaya ve bebeğe zarar vereceğine veya yardım edeceğine inanılan bir yaratıktır (Önal, 1998, 52). Acıpayamlı (1961) değişik çalışmaları inceleyerek umumiyetle kırklı lohusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, erkek, yolcu ve atlara musallat olduğuna inanılan bir ruh veya

* Assoc. Prof. Dr.; Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Art and Science, Department of Turkish Language and Literature.

** Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Art and Science, Department of Turkish Language and Literat, graduate student.

*** Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Art and Science, Department of Turkish Language and Literature, graduate student.

hastalıklı bir halden bahsetmiş; bu halin al, albastı, alkarısı, alanası, alkızı tabirleriyle ifade edildiğini dile getirmiştir. Kimilerine göre en yaygın adlandırmayla alkarısı ve albasması denilen bu varlık yeni doğum yapmış lohusa kadınlara görünen, onların korkmalarına, hastalanmalarına, hatta ölmelerine neden olduğuna inanılan kötü bir cindir. Bu cin yeni doğmuş bebeklere de zarar verir (Çevirme vd., 2005, 68). Özbek, Anadolu, Kazak, Tuva, Altay Türklerinde, Kırım, Kazan ve Güney Sibirya Tatarlarında "Albastı", "Alvastı" şeklinde; Türkmen Türklerinde "Al", "Albası"; Kırgız Türklerinde "Albarsit", Karakalpak ve Nogay Türklerinde "Albastı"; Azeri Türklerinde "Hal helenesi"; Kumuklarda "Al Haslı Katın"; Balkar ve Karaçaylarda "Almaştı" olarak adlandırılır. Aynı zamanda, Anadolu Türklerinde "Al, Al ana, Al kan, Al kimi"; Tuva ve Altay Türklerinde; "Albis" şeklinde de kullanılmaktadır. Özbek, Kazak ve Kırgızların bazı gruplarında "Martu" olarak da adlandırılır. Albastı tipi yukarıda sayılanlardan başka Taciklerde "Albastı", Lezgilerde "Alpab", Gürcülerde "Atı", Belucilerde "Alg", Ermenilerde "Alı", Çeçen ve İnguşlarda "Almazı" ve Moğollarda da "Almaş" şeklinde bilinmektedir (Turdimov, 1999, 263). XVI'ncı yüzyılda bir atalarsözü kitabında rastlanan Albız adı ise çok daha eskilerden beri Anadolu halkınca inanılan bir varlığın adı olarak düşünülmektedir. Edirne'de de, günümüzde, şeytan anlamında bir albız kelimesi yaşamaktadır (Boratav, 1973, 96).

Albastının, bir atlara, bir de lohusa kadınlara musallat olduğu inancı yaygındır. Albastı'nın kadın olduğu düşünülmektedir. Birçok yerde de al-karısı olan bu varlığın atları gece ahırdan alıp, sırtlarına bindiğine, sabaha kadar koşturduğuna inanılır. At sahipleri Al-Karısının hayvanlara musallat olduğunu atların yelelerinin örüldüğünden ve vücutlarının tere batmış olduğundan anlaşıldığını ileri sürmektedirler. Adının çeşitlemelerinde al kelimesi bulunan ve inanışlarda hep al renk ile ilişkileri belirtilen bu varlığın sadece Türklerde değil Kafkas ve İran asıllı kavimlerde de ortak bir geleneğin malı olduğu düşünülmektedir (Boratav, 1973, 95). Bu varlık bu kavimlerde ve değişik boylarda değişik şekillerde/mahiyetlerde tasavvur edilmiştir: Örneğin; Gagauzlar, albastı'yı kötü ruhlu bir dev şeklinde düşünmüşlerdir (Güngör vd., 1991, 43). Varsak bölgelerinde Al, lohusa kadını ve kırklı çocuğu basar. Albasması denince çocuğun veya kadının üzerine bir ağırlığın çökmesi ve hiç sesinin çıkmaması akla gelir (Gökbel, 2007, 117).

Cin, peri, şeytan olarak tasavvur edilen bu ruhun; köpek, kedi, oğlak, buzağı, tilki, örümcek, kuş, gelin, erkek, kefenli ölü, cadı, kıl ve nihayet insan ile hayvan vasıflarını bir arada bulunduran insan-hayvan şekillerinde görüldüğüne inanılmaktadır. Adı geçen ruhun, en ziyade cadı kadın hüviyetinde düşünüldüğü de dile getirilmektedir (Acıpayamlı, 1961, 75).

Türk cinciliğinin bir figürü olan Albastı, doğaüstü bir kadın yaratık olarak tasvir edilir. Bu yaratık özellikle lohusa kadınlara musallat olur, onlarda lohusa sıtması çıkarır ve hastaların ölümünü sağlayabilir; bu hastalık çoğunlukla al-bastı ifadesiyle "Al'ın eziyeti" anlamında kullanılmaktadır (Boratav, 2012, 32).

Türk, Kazak, Kumık, Nogay, Tuva halk mitolojilerinde Albastı'nın insanlar ile cinsi ilişkiye girdiği de söylenmektedir. Örneğin Tuva mitlerinde Albastı avcılara kadın olur, onlara sütünü içirir, kaburga yanından etini kesip yedirir ve onların avdan bol kazançla dönmelerini sağlar. Tatar mitolojisinde ise Albastı, atlı evlerde, sahipsiz yerlerde, çukurlarda yaşayan kötü merhametsiz bir ruh olarak bilinir. Kayum Nasyiri (1880), bu yaratığın insan kılığında, Koblov (1910) ise onun büyük at yükü veya büyük ot yığını, hatta çam ağacı kılığında olduğunu bildirmiştir. Yine Tatar Türklerinde yaşayan bir inanca göre, Albastı'yı tanıyabilmek için onun arka tarafına geçmenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu inanca göre albastı'nın sırtında deri olmaz ve iç organları olduğu gibi görülür. Çuvaş Türkleri saçını başını taramayan, yüzünü yıkamayan, yalpalayarak yürüyen ve fazlası ile cüsseli gövdeli olan çirkin ve aptal kimseye "Alpı-salıpı Albas" derler. Tatar Türklerinde de bazı durumlarda insanlar için kullanılmıştır (Çetin, 2007, 18-19).

Kırgız-Kazak Türklerinin hurafelerine göre Albastı'nın iki nevi olup biri "Kara Albastı" ve diğeri de "Sarı Albastı"dır. "Sarı Albastı" hoca ve baksıların okuması ile defolup giderler. "Kara Albastı" ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. "Sarı Albastı" sarışın bir kadın suretindedir. Bazen keçi ve tilki suretlerine de girer. "Kara Albastı" yahut "Kara" ciddi ve ağırbaşlı bir ruhtur. "Sarı Albastı" ise hoppa, mekkar ve şarlatandır. Ekseriya insanları hile ve aldatmakla ele geçirir. Bazen insana dokunmayacağına söz verir ve uzak bulunur. Lakin daima fırsat bekler ve nihayet kolayını bulup bir zararını dokundurur (İnan, 1933, 160-161).

Anadolu Türklerinin inançlarına göre alkarısı değişken tabiatlıdır. Söylenen her şeyin tersini yapar. Ayakları da tersindedir. Değişik şekillerde, en çok da cadı şeklinde göze görünür. Saçlarının dağınık ve yapışık olması ise motifin bağlı olduğu mitolojik topluluğun özelliği olan erotik-seksüel göstergelerle bağlantılıdır. Çirkin, avuttan göçmüş, güçlü kuvvetli ve bazılarına göre deveyle yarışacak kadar uzun boyludur. İnanışlara göre, bu korkunç görünümlü, "alkarısı", yeni doğum yapmış kadınların yanına gelir ve onları yalnız bulduğunda ciğerlerini yer. Onun için de böyle kadınlar yalnız bırakılmaz ve yattığı yere Kur'an ve bıçak konulur. Alkarısıyla ilgili çok sayıda mitolojik rivayet vardır. Bu metinlerin ana ekseninde, bu şeytanî varlıkla insanoğlunun karşılaşma sahnesi yer alır. Bu karşılaşmalar, çoğunlukla insanoğlunun, varlığı yakalaması ama belâlardan da kurtulamaması sonucuyla biter. Yaklaşık son yüzyılda ise birinin onu yakalamasından söz edilmiyor. Bu da geleneksel görüşlerde ortaya çıkan değişiklikler açısından önemlidir. Bazı metinlerde yazılanlara göre, genellikle kırmızı, siyah, uzun elbise giyen bu çok saçlı "alkarısı"nı, en çok sevdiği şeylerden birini yaparken, yani atın kuyruğunu örerken yakalamak mümkün olurmuş. Onu yakalayanlar, kaçamaması için, yakasına iğne saplamış. Alıp eve getirilen "alkarısı", evin tüm temizlik işlerini hiç kimse görmeden yaparmış. Yakasındaki iğne çıkarıldığı anda da hemen yok olurmuş. "Alkarısı" bazen de kuyunun kapağını açıp, içine girerek yok olabilirmiş. "Alkarısı" genelde, bağlı olduğu gruba dönmek için suya dönermiş. Çün-

kü onun mensup olduğu varlıklar grubu, orada yaşarmış. Ama artık insanlar arasında olduğu ve “üstüne insan kokusu sindiği” için, grubu tarafından kabul edilmez ve öldürülmüş (Beydili, 2004, 34).

Acıpayamlı (1961) değişik çalışmaları inceleyerek lohusa kadın ile çocuğunun yastıklarının altına değişik bölgelerde Kur’an, kama, orak, bıçak, maşa, kurgu, ocaklı kılıcı, demir, alet, makas, ekmek, soğan, sarımsak, çörek otu gibi değişik varlıklar konulduğunu dile getirmiştir. Lohusa ile çocuğunun yastığına iğne veya çuvaldız sokulur. Lohusa bulunan ortamda erkeklerin olması, kilerde demir eşya saklanması ve “kırmızı” içeceklerin içilmesi, lohusa kadınların Albastı’nın kötülüklerine karşı korunmak için öncelikle kullandıkları araçlardır. Albastı’nın tüfek sesinden de korkup kaçtığına inanılır; silah atışı, lohusa kadının eziyet çektiği fark edildiğinde yapılır (Boratav, 2012; 33). Şakir’e (1939) göre Albastı’nın en çok lohusalara ve bebeklere düşman olduğuna, lohusanın ciğerini sökerek suya attığına veya yediğine, bu yüzden elinde ciğer bulunan bir kadın görülürse hemen yakalanması ve üzerine iğne, çuvaldız gibi bir metal parçası takılması veya zift dökülmesi gerektiğine inanılır. Onu yakalayan kişi ocaklı olur ve “alcı” adını alır. Alkarısı, alcunun soyundan gelen kadınlara zarar vermez (Duvarcı, 2005, 129). Şayet anneyi değil çocuğu al basarsa bu çocuk “ayyaş” olacağı yani kendinden geçip bayılacağı için “ayyaş aş” pişirilip dağıtılır. Bu aş sokaktan geçenlerin yakılan ateşe bir odun atmasıyla pişirilmektedir (Gökbel, 2007, 119).

Ağrı’da kırklı kadınların birbirleriyle görüştürülmemesiyle ilgili inanç vardır. Yeni doğum yapan kadın ile kırk gün içinde doğum yapmış kadın görüştürülmez. Doğum yapmış kadının kırkı sonra doğum yapan kadının üzerine geçer. Bu durum çocuğu ve anneyi etkiler, anne süttten kesilir. Görüşme gerçekleşmiş ise sütü kesilen anneye; beyaz şarap, buğday ve tuz ateşe atılır, hasta kadın ateşin dumanı ile tütülenir. Erzurum’un Tekman ilçesi köylerinde de benzer inanmalar görülmektedir. Kadınlar bu yaratıktan korunmak için başörtülerinin, kıyafetlerinin bir yerine iğne veya çengelli iğne tuttururlar. Yeni doğum yapmış kadının yatağının etrafına yünden örülen iplikler gerilir. Eğer kabos kimseye zarar vermeden yakalanırsa kıyafetine iğne batırılmalıdır. Yakalanan kabos evin hizmetçisi edilir ancak üzerindeki iğneden kurtulursa kaçıp gider, yeniden doğum yapmış kadınlara zarar vermeye devam eder. Doğum yapmış kadın yalnız bırakılmamalı, geceleri ışığı söndürülmemeli, çocuğun beşiğinin yanına ise ekmek ve Kur’an bırakılmalıdır (Çevirme vd., 2005, 68).

İnan (1952, 29) alkarısı hurafesinin bütün Müslüman Türklerde olduğunu, bu hurafenin İslam dininin şimdiye kadar kaldıramadığı ve çok zararlı Şamanizm kalıntısı bir inanç olduğunu dile getirmiştir. Türk dünyasının her yerinde bugün de yaşayan bu mit’in al renkle ya da ateş rengiyle de ilişkisi vardır (Çoruhlu, 2000, 187’den aktaran; Sümbüllü vd., 2012, 174). Türklerin Al Bayrak kullanmaları da ateş kültü ile açıklanır. Hatta Kazak ve Kırgızlar, bayrak sözcüğü yerine yalav sözcüğünü kullanırlar ki bu sözcüğün aslı alav-alevidir. Kısacası Türklerde çok eskiden beri Al ruhu, Al ateş terimlerinin kullanılması Türklerin yaşamında kırmızı rengin önemini gösterir (Rayman, 2002, 13).

Bazı bilim adamları, birçok mitolojik Türk tipinde olduğu gibi, Albastı'yı da Semet ve İranlılardan Türklere geçen bir tip olarak değerlendirmişlerdir. V.N. Basilov (1990) bazı araştırmacıların Albastı'nın Türk halkları arasında yaratıldığını, bazı araştırmacıların ise onun İran mitolojisi ile alakalı olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir. Bazı araştırmacılar Albastı'nın Farsça "al" ve Türkçe "basmak" kelimesiyle meydana geldiğini kabul etmişlerdir. "Al" ile Semetlerin "İü" tanrısı arasındaki benzerlikten yola çıkılması ve "bastı"nın "ruh tanrı" manasına gelen Ruslardaki "bes", Osetinlerdeki "uas" vb. terimlerinin hesaba alınması durumunda ise, Albastı tipinin Hint-Avrupa ve Seniel halkları arasındaki kadim etnik ilişkiler sonucunda meydana geldiği ihtimali ortaya çıkmaktadır (Turdimov, 1999, 262-263).

"Al" ruhu tarihten önceki zamanlarda, tarihi devirlerde tasavvur olunduğu gibi her zaman yol aşırı, yalancı, hilekar olarak düşünülen "şerir bir "ruh" olmuştur. Bu "ruh" eski Türk inançlarında kuvvetli belki koruyucu tanrılardan biri olmuştur. Bugünkü Türk inanmaları onun "şerir bir ruh" olduğunu gösterdiği halde bazı emareler de onun bir zaman "hami" bir ruh olduğunu bildirmektedir. Hatta "Uranha-Tuba Türklerinin Şaman dualarında kam bu ruha "kaya yerlerde yaşayan atlı Sarı Albastırım" diyerek hitap etmekte ve yardım istemektedir. Ayrıca "Al" kelimesi ile ateş kültü arasında da bir ilişki kurulmaktadır. Bu da bu ruhun en eski devirlerde "hami" ruh, ateş ve ocak ilahesi olduğunu göstermektedir (İnan, 1933, 163-165).

"Saçma sapan, akıl dışı, hurafe, ilkel insan düşüncesi" demenin halk yaşamındaki çeşitli inanmalara ve uygulamalarına bir çözüm getiremeyeceği bir gerçektir. Bu tür kültürel uygulamalar anne ve çocuğu korumayı amaç edinen bir yaklaşım olarak görülebilir. Alkarısı inanmalarının tıptaki karşılığı, doğum sonrası depresyondur (Çevirme vd. 2005, 71). Sözlükteki tanımı ile Albastı, doğum sırasında temizliğe dikkat edilmemesi yüzünden lohusanın tutulduğu ateşli hastalık ve lohusa hummasıdır (Türkçe Sözlük, 2011, 87). Bu ve benzeri bilimsel açıklamalara rağmen bu inanç etrafında oluşan inanmalar ve uygulamaların halk arasında varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Bu çalışmada amaç çok farklı kültürleri bünyesinde bulunduran Ağrı ilinde bu inanmaların nasıl ve ne şekilde teşekkül ettiğini ortaya çıkarmaktır.

Ağrı İlinde Alkarısı İnanmaları

Ağrı'nın hemen hemen her kesiminde, farklı isimlerle de olsa, bu inanışların devam ettiğini görmek mümkündür. Yeni doğum yapmış zaha* kadınlara (K1, K3, K6) musallat olan, onların hastalanmasına, hatta ölmesine neden olan bu kötü varlık Alkarısı, Cin, Meryeman, Elk, Kabus (K7, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K17) gibi değişik isimlerle adlandırılmaktadır. Ağrı ilindeki Alkarısı ile ilgili inanışlar ilginç olduğu kadar dikkat çekicidir. İnanışa göre dağda koyunlarını otlatan bir çoban, elinde ciğerle kendisini karşılamaya gelen iki çocuğun alkarısı diye tabir ettiğimiz anneleriyle

* Ağrı'da yeni doğum yapan kadınlara verilen adlandırma.

konuşmalarına şahit olur. Çocuklar annelerine bu çiğeri nereden getirdiklerini sorar, bunun üzerine alkarısı yeni doğum yapan bir kadına verilen kuymak veya jejerun isimleri ile adlandırılan bir yiyeceğin ilk kaşığında bir kıl olarak, lohusa kadının içine girdiğini ve çiğeri sökerek dışarı çıkardığını söyler. Bunun üzerine çoban yakında doğum yapacak bir kadının yiyeceği ilk kaşık yemeği kendisinden habersiz kimsenin vermemesini ister. Nihayet yeni doğum yapmış bir kadına ilk kaşık yemek verilirken çoban kaşıktaki kılı alır ve yanındaki davarcığın^{***} içine kapatır, bir müddet sonra davarcık şişmeye başlar ve çoban tarafından alkarısı üzerine tetik (kancalı iğne) takılarak yakalanır ve evin hizmetkârı yapılır. Alkarısı bu durumdan aşık^{***} oynayan çocukları kandırıp üzerindeki tetikleri^{****} çözdürmek suretiyle kurtulur. Sonrasında çeşmeden su getirip eve bırakır. “Tuz ekmeğinizi helal edin.” deyip tam gideceken, ev halkına “Bana her şeyi sordunuz, bir tek genç yaşta ölenleri sormadınız.” der. Bunun üzerine ev halkı bu soruyu sorunca “Artık söyleyemem.” der ve kendini suya atar. Alkarısının diğer arkadaşları, sırlarını açıkladığı gerekçesiyle alkarısını öldürürler, su kan rengini alır (K1, K3, K4). Bu durum, mitolojik rivayetlerle de benzerlik göstermektedir. Alkarısı, mitolojik rivayetlere göre, bağlı olduğu gruba dönmek için suya döner, ancak üzerine insan kokusu sindiğinden kabul edilmez ve öldürülür. İnanışa göre alkarısı, sırrını insanlara söylerse, cinler onu hemen öldürür (Taşçı, 2006, 4). Genel itibarıyla alkarısı ile ilgili inanmalarda kötü kadın, cin, yeni doğum yapan kadınlara zarar veren yaratık algısı; Ağrı'nın bazı kesimlerinde hizmetkârlığını yaptığı evlere sadık, eli bereketli bir kadın algısı şeklinde çıkabilmektedir. Bu inanışa göre alkarısı hizmetkârlığını yaptığı evin halkını yaşayabilecekleri olumsuzluklara karşı uyarıcı bir görevde de görülebilmektedir (K2, K4). Yine Ağrı'da Elk adı verilen bu yaratık yeni doğum yapmış lohusa kadınlara, özellikle yalnız kaldıkları dönemlerde, musallat olup onların iç organlarını yemek suretiyle zarar verir (K6, K7, K8, K9, K10, K12, K13, K14).

Bu inanışla ilgili olarak Ağrı'da farklı unsurlar, inanışlar vb. belirlenebilir. Örneğin lohusa kadını alkarısı basınca bayan fenalaşır, bu durumdan kurtulmak için bir at getirilir, atın kişnemesiyle alkarısı korkup kadını bırakır (K1, K3, K4). Başka bir inanışa göre ise alkarısı, doğumdan sonra kırk gün içinde herhangi bir hayvan kılığında ya da insan suretinde gelip, lohusalara zarar verir. Bu durumda bayanlar yalnız bırakılmamalı, karanlıkta kalmamalı ya da yanında bıçak bulundurulmalıdır (K11). Diğer bir anlatıya göre Meryeman/Elk isimleriyle anılan bu kötü varlık lohusa kadınlara özellikle bu dönemde savunmasız olduklarından dolayı musallat olur ve lohusaya zarar verir, hatta ölümlerine neden olabilir (K15).

Ağrı ve çevresinde alkarısı varlığının kuvvetli bir inanış olarak kabul gördüğü ve bu varlıktan korunmak için çözüm yollarının da halk tarafından üretildiği anlaşılmaktadır. Örneğin bu kötü varlıktan korunmak için lohusanın yanında ayna, Kur'an-ı Ke-

** Koyun postu.

*** Hayvan kemikleriyle oynanan bir çeşit çocuk oyunu.

**** Büyük çengelli iğne.

rim bulundurması; çatal iğne, toplu iğne, polat bilezik takması gerekir (K15, K17, K5). Alkarısının lohusa kadının içine girmemesi için jajerun/kuymak yedirilirken özel bir tarzın da uygulanması gerektiğine inanılır. Bu inanca göre lohusa ilk kaşığı hemen yemez. İlk kaşık kayınvalide vb. tarafından lohusanın ağzına iki defa besmele çekilerek uzatılır ve geri çekilir, üçüncü defa kaşık yine besmele ile kadının ağzına verilir. Böylece kabus'un kaşıқта lağusanın içine gizlice girmesinin engellendiğine inanılır (K17).

Bilimsel olarak doğumun kırkıncı gününe kadar biyolojik olarak savunmasız olan lohusa kadınların bu süreçte birtakım psikolojik sorunlar yaşamasının halk arasında alkarısı inanmalarıyla izah edildiği dile getirilebilir. Aslında lohusalık dönemi tıpkı gebelik gibi kadının yeni bir yaşama uyum sağlama çabasının bir gereğidir. Doğum eyleminin travmatik oluşu, aileye yeni, küçük, savunmasız ve tam anlamı ile anneye bağlı bir canlının katılması ve kadının tüm bunlara göğüs gelecek yeni roller öğrenmesi sorunun başlamasında etkili ve önemli bir faktördür. Kadının yaşadığı bu deneyimler onda, uykusuzluk, panik, huzursuzluk, korku, bebeği hakkında gereksiz endişe, sık ağlama nöbetleri gibi bazı psikopatolojik davranışların görülmesine yol açar (Çevirme vd., 2005, 70). Bilimsel olan bu bulgular halk arasında alkarısı ve benzeri inanmalarla izah edilmiştir.

Sonuç

Eski zamanlardan günümüze kadar Türklerin yaşadığı birçok bölgede görülen Al, alkarısı, Albastı, Alkızı adlarıyla yeni doğum yapmış lohusa kadınlara musallat olan, onların hastalanmasına, hatta ölmelerine neden olduğuna inanılan bu kötü kadınla ilgili olarak Ağrı ilinde de aynı/benzer inanmaların var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Geniş coğrafyalarda karşılaşılabilen alkarısı ile ilgili inanışların ve bu inanç etrafında oluşan korunma yöntemlerinin hemen hemen aynı olduğu da ifade edilebilir.

Bütün Türk topluluklarında farklı adlandırmalar ve benzer inanmalarla varlığını devam ettiren alkarısı inanmaları Ağrı ve çevresinde Alkarısı, Albasması, Kapus, Elk veya Erk, Meryeman gibi çeşitli adlandırmalarla nesilden nesile aktararak varlığını devam ettirmektedir. Alkarısı inanmalarının Ağrı ilinde halk arasında gerçek yaşamdan örneklerle açıklandığı sonucu da ortaya çıkmıştır.

Bilimsel olarak açıklanamayan olağanüstü durumlarda halk, geçmişte uygulanan yöntemler ve bunların sonucunda kazanılan tecrübeler ve batıl inançlarla birleşen alkarısı inanmalarını da içine alan birtakım halk yaratmaları meydana getirmiştir. Bu yaratmalar çeşitli inanışlarla, hoş giden yorumlarla ve bizzat bu olayı yaşadığını ifade eden insanların (K17) anlattıkları olayların etkisiyle insanlar arasında kabul görmüş ve sonraki nesillere aktararak günümüze kadar ulaşmıştır.

Görülüyor ki "alkarısı" kötü bir ruhun, varlığın ismidir. Bu kötü ruhun lohusa kadınlara musallat olması şekli değişik coğrafyalarda yaşayan birçok Türk boyunda görülebilmektedir. Lohusanın ciğerinin alınıp götürülmesi, alkarısının filkete, bıçak, top-

lu iğne gibi metallere korkması vb. inançlar, Türk toplumlarında ortak bir inanma şeklini almıştır ve varlığını Ağrı'da da devam ettirerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Kaynakça

- ACIPAYAMLI, Orhan (1961). **Türkiyede Doğumla İlgili İnanmaların Etimolojik Etüdü**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- BEYDİLİ, Celal (2004). **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Yayınevi, Ankara.
- BORATAV, Pertev Naili (1973). **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (2012). **Türk Mitolojisi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- ÇETİN, Çulpan Zaripova (2007). *“Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar)”*, **Bilig Dergisi**, S. 43, ss.18-19.
- ÇEVİRME, Hülya ve SAYAN, Ayşe (2005). *“Alkarısı İnanmaları ve Bilim”*, **Millî Folklor Dergisi**, S. 65, ss.68-71.
- DUVARCI, Ayşe (2005). *“Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar”*, **Bilig Dergisi**, S. 32, ss.129.
- GÖKBEL, Ahmet (2007). **Anadolu'da Varsak Türkmenleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- GÜNGÖR, Harun ve ARGUNŞAH Mustafa (1991). **Gagavuz Türkleri, Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İNAN, Abdulkadir (1933). *“Al Ruhı Hakkında Türk Mitolojisinde Kötü Bir Ruh”*, **Türk, Tarih, Arkeolojya ve Etnoğrafya Dergisi**, I, ss.160-165.
- İNAN, Abdulkadir (1952). *“Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”*, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1(4), ss.29.
- ÖNAL, Mehmet Naci (1998). **Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum Evlenme ve Ölüm Adetleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- RAYMAN, Hayrettin (2002). *“Nevrûz ve Türk Kültüründe Renkler”*, **Millî Folklor Dergisi**, 14(53), ss.13.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya ve USTAVDİC, Edina (2012). *“Boşnak Halk Kültüründe Doğum Geçiş Merasimi Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”*, **Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, 1, (2), 174.
- TAŞÇI, Halime (2006). **Kolektif Geçiş Dönemi Rüyalarının Kompleks Rüya Olarak Çözülmesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- TURDİMOV, Şamirza (1999). *“Türk Dünyasında Albastı”*, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, III, ss.262-263.
- TÜRKÇE Sözlük**, (2011). Türk Dil Kurumu, Ankara.

Kaynak Kişiler

- K1: Gülhanım Çelikkaya, 64 yaş, Ağrı, okuryazar, ev hanımı, Ağrı
K2: İzzet Çelikkaya, 69 yaş, Taşlıçay, ilkokul mezunu, emekli, Ağrı
K3: Hatice Yiğit, 42 yaş, Taşlıçay, ilkokul mezunu, ev hanımı, Ağrı
K4: Zübeyde Öztürk, 82 yaş, Taşlıçay, okuryazar değil, ev hanımı, Ağrı
K5: Ayhan Taşdemir, 78 yaş, Taşlıçay, okuryazar, ev hanımı, Ağrı
K6: Fatma Çelikkaya, 31 yaş, Ağrı, ilkokul mezunu, çalışmıyor, Ağrı
K7: Yıldız Atış, 57 yaş, Eleşkirt, okuryazar, ev hanımı, Ağrı
K8: Saniye Aslan, 42 yaş, Taşlıçay, okuryazar değil, ev hanımı, Ağrı
K9: Zeytun Karakol, 55 yaş, Hamur, okuryazar değil, ev hanımı, Ağrı
K10: Fatma Aslan, 38 yaş, Hamur, ilkokul mezunu, ev hanımı, Ağrı
K11: Asiye İlboğa, 80 yaş, Diyadin, okuryazar değil, ev hanımı, Ağrı
K12: Hilal Çetin, 32 yaş, Ağrı, lise mezunu, çalışmıyor, Ağrı
K13: Suzan Yıldız, 40 yaş, Ağrı, lise mezunu, çalışmıyor, Ağrı
K14: Esmâ Kaya, 38 yaş, Ağrı, okuryazar değil, ev hanımı, Ağrı
K15: Narin Demirtaş, 42 yaş, Hamur, okuryazar değil, ev hanımı, Ağrı
K16: Emine Yüce, 45 yaş, Diyadin, okuryazar, ev hanımı, Ağrı
K17: Makbule Arslan, 60 yaş, Eleşkirt, okuryazar değil, ev hanımı, Ağrı